

Отже, в окремих країнах на законодавчому рівні дозволено створення цифрових примірників документів, але користуватися ними можна лише у приміщеннях бібліотек. Вітчизняне законодавство в галузі дотримання книгозбірнями авторського права також потребує відповідних змін: йдеться, по-перше, про дозвіл створювати і зберігати документи в цифровому форматі та надавати можливість користуватися ними у приміщеннях бібліотек; по-друге, на основі авторського договору між автором і книгозбирнею (або за допомогою відповідних структур) передбачити онлайн-доступ користувачів до ресурсів з можливістю надання електронної копії потрібного документа за плату. Електронне доставляння документів також може стати одним з основних видів діяльності сучасних книгозбірень.

Охоплення різноманітних сегментів читацької аудиторії, використання ефективних механізмів інформаційного обміну між владою і населенням, участь у формуванні загального інформаційного поля є пріоритетними напрямками нинішньої бібліотечної роботи [4, с. 4—5].

Висновки. Наведені пропозиції не обмежують авторські права, адже діяльність книгозбірень спрямована не на розповсюдження, а на збереження творів. Проте заклади матимуть більше можливостей для комплектування електронних ресурсів, що, безумовно, сприятиме якнайповнішому забезпеченню інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних потреб користувачів і утвердженню ролі бібліотек як сучасних поліфункціональних соціокультурних центрів.

Список використаної літератури

1. Шрайберг Я. Л. Интеграция библиотек в развивающееся информационное общество: что нас ждёт впереди? Ежегодный доклад конференции "Крым". Год 2012 // 19-я Международная конференция "Библиотечные и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса" — "Крым-2012" (2—10 июня 2012, Автономная Республика Крым, Украина). — Режим доступа: http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2013/1/ntb_1_1_2013.pdf. — Загл с экрана.
2. Попик В. Формування національного науково-інформаційного простору: інтеграція й кооперація зусиль бібліотек, наукових установ та інформаційних центрів України / В. Попик // Бібліотечний вісник. — 2015. — № 3. — С. 3—11.
3. Потехіна В. О. Інтелектуальна власність : навчальний посібник. — Київ : Центр учбової літератури, 2008. — 414 с.
4. Воскобойнікова-Гузєва О. Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України / О. Воскобойнікова-Гузєва // Бібліотечний вісник. — 2014. — № 4. — С. 3—7.

На основани анализа международных правовых актов, законов ряда стран обоснована необходимость внесения изменений в национальное законодательство, регулирующее отношения авторского права.

On the basis of the analysis of the international legal actions, the legislation of many countries, the requirement of modification of the national legislation operating copyright relations is proved.

Надійшла до редакції 12 квітня 2016 року

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

УДК 050.484:094](477)"180/191"

*Олеся Дроншкевич,
молодший науковий співробітник
сектору рідкісних видань
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

Періодичні видання іноземними мовами XIX — початку XX ст. як джерело інформації з питань розвитку освіти, науки й культури

У статті досліджено та введено до наукового обігу рідкісні періодичні видання іноземними мовами XIX — початку XX ст., що зберігаються у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського та входять до колекції "Видання XVII — початку XX ст. іноземними мовами". Висвітлено тематику зазначених документів, визначено напрями роботи із забезпечення доступу до ресурсу.

Ключові слова: *періодичні видання, іноземні мови, рідкісні видання, бібліотечний фонд, інформаційний ресурс.*

У Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського (далі — ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) зберігаються унікальні періодичні видання іноземними мовами XIX — початку XX ст., які дають можливість простежити історію розвитку зарубіжної науки та освіти, мають вагоме, історико-культурне значення і є науковим об'єктом, що становить національне культурне надбання України. Це цінна джерельна база, в якій різнобічно висвітлено психологічну та педагогічну проблематику.

Аналіз останніх публікацій з теми засвідчив майже повну відсутність у вітчизняному науковому просторі до-

сліджень зарубіжних періодичних видань як історичного джерела. З-поміж нечисленних праць особливої уваги варта монографія С. Кравченко, в якій охарактеризовано періодичні видання, що виходили на теренах Польщі у 20—30-ті рр. XX ст. [3]. Вітчизняні вчені досліджували переважно українську та російську періодику.

Чималу увагу бібліотекознавці приділяли теорії та практиці роботи в бібліотеках зі стародруками та рідкісними виданнями (приміром, дисертаційне дослідження Г. Ковальчук [2]). Рідкісні видання вивчали Л. Березівська, О. Сухомлинська, Л. Муха [6], О. Ціборовська-Римарович [7], Н. Ма-

цібора [4; 5]. Проте періодика іноземними мовами малою широкою читачької аудиторії, освітянам України, тому потребує поглибленого опрацювання.

Отже, метою публікації є аналіз фонду часописів іноземними мовами XIX — початку XX ст., окреслення пріоритетних напрямів роботи з розкриття змісту зарубіжного ресурсу, визначення його цінності для наукових досліджень. Досягнення мети зумовило потребу розв'язання таких завдань: проаналізувати фонд рідкісних періодичних видань (з'ясувати роки видання, мову, тематику документів); розкрити подальші перспективні напрями роботи з колекцією.

Історія видавництва наукових журналів налічує понад три століття: перші з них побачили світ у XVII ст.: *"Journal des Savants"* ("Журнал вчених", Париж, 1665), *"Philosophical Transactions"* ("Філософські праці", Лондон, 1665), *"Acta Medica et Philosophia Hafniensia"* ("Медичний та філософський журнал", Копенгаген, 1673), *"Acta Eruditorum"* ("Журнал вчених", Лейпциг, 1682) та ін. За сучасними уявленнями, ці часописи належать до загальнонаукових. Зокрема, засновники *"Journal des Savants"* ставили за мету каталогізувати і подавати корисну інформацію щодо книжок, надрукованих в Європі, узагальнювати праці, оприлюднювати дослідження з фізики, хімії та анатомії; описувати незвичайні винаходи або машини і вести записи метеорологічних даних тощо.

Подальший розвиток наукової періодики відбувався у напрямі фахової спеціалізації: першими у середині XVIII ст. почали виходити медичні журнали в Німеччині, Франції, Великій Британії, Нідерландах, Швейцарії. Наприкінці XVIII ст. в Європі видавалося 755 наукових журналів, з них 401 — у Німеччині, 96 — у Франції, 50 — у Великій Британії, 43 — у Нідерландах, 37 — у Швейцарії. З кінця XVII ст. виходять часописи на кшталт сучасних науково-популярних, а на початку XVIII ст. — популярні, масові: *"The Tatler"* ("Пліткар", Велика Британія, 1709), *"The Spectator"* ("Глядач", Велика Британія, 1711), *"The Gardian"* ("Гардіан", Велика Британія, 1713) тощо. Така типологічна конфігурація наукової періодики, попри відмінності у термінології, зберігається і до сьогодні [1, с. 22].

Фонд іноземної періодики XIX — початку XX ст. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського налічує 50 назв (265 примірників) документів, виданих від 1862 до 1917 рр. у Франції, Німеччині, США, Великій Британії та Італії. Ці матеріали є частиною колекції "Видання XVII — початку XX ст. іноземними мовами" та входять до складу наукового об'єкта "Документи педагогіко-психологічного та історико-культурного напрямку XVIII — початку XX ст.", що є національним культурним надбанням України, вагомою джерельною базою для наукових досліджень із питань становлення й розвитку освіти.

Фонд періодичних документів доцільно аналізувати, передусім дослідивши його тематичний склад, адже саме він визначає повноту інформативності колекції, тобто здатність слугувати авторитетним джерелом. Результати дослідження доводять, що зібрання іноземної періодики — політематичне, проте чітко вирізняється його профіль відповідно до спеціалізації бібліотеки: основу становлять часописи з питань педагогіки — 22 назви (126 примірників), психології — 7 назв (25 примірників). Також у ньому наявні журнали для дітей, філософські, історичні, мистецтвознавчі видання тощо.

На сторінках періодики іноземними мовами всебічно висвітлено розвиток європейської та американської освіти XIX — початку XX ст., уміщено широкий спектр інформації, що потребує ґрунтовного дослідження. Тематика статей німецькомовних педагогічних видань тісно пов'язана зі змінами в системі навчання, що відбулися в Німеччині XIX ст. — у період інтенсивного розвитку реальної освіти. Реформи середньої школи 1898—1899 рр. фактично роз-

межували її на дві — класичну та реальну. Цю проблематику відображено на сторінках німецького шомісячника *"Die Deutsche Schule"* ("Німецька школа"). У фонді бібліотеки зберігаються 19 примірників журналів за 1913—1914 рр. Питання організації освітньо-виховного процесу в середніх навчальних закладах Німеччини подано на сторінках видання *"Monatsschrift für höhere Schulen"* ("Шомісячний журнал для вищих навчальних закладів"). У фонді також зберігаються 5 примірників німецького шомісячника *"Die Gesundheitswarte der Schule"* ("Охорона здоров'я в школі"), в якому висвітлено актуальні питання здоров'я школярів. Подібні проблеми розглянуто і на сторінках часописів *"Praktische Schulhygiene und Pädagogik"* ("Практична шкільна гігієна та педагогіка") та *"Zeitschrift für Schulgesundheitspflege"* ("Журнал з питань охорони здоров'я школярів") — значну увагу приділено шкільній гігієні, а також фізичному вихованню і харчуванню учнів.

На початку XIX ст. реформаційних змін у змісті освіти зазнала німецька гімназія, завдяки чому стала кращою середньою школою в Європі. Проблема гімназійної освіти присвячене видання *"Zeitschrift für das Gymnasialwesen"* ("Гімназійний журнал"). У фонді зберігаються номери журналу 1907 та 1909 рр., які допоможуть глибше дослідити особливості та характерні риси навчально-виховного процесу в гімназіях країни.

До уваги науковців пропонується часопис *"Pädagogische Studien"* ("Педагогічні дослідження"), який заснував 1880 р. відомий німецький педагог, теоретик освіти В. Рейн. У бібліотеці зберігаються видання 1907 та 1909 рр., присвячені питанням філософії освіти, педагогічної психології та релігійної освіти. Автори окремих статей приділили увагу методиці викладання німецької мови, хімії, музики, географії тощо.

Змістовною є газета Асоціації вчителів Берліну — *"Pädagogische Zeitung"* ("Педагогічна газета"). На сторінках 52-х номерів за 1913 р. ґрунтовно розглянуто питання розвитку шкільної освіти в Берліні, зосереджено увагу на особистості вчителя середньої школи. Матеріали часопису умовно можна розподілити за рубриками: навчання та виховання, спеціальна педагогіка, охорона здоров'я школярів, шкільна організація, політика в галузі освіти, освіта в зарубіжних країнах.

На відміну від педагогічних періодичних видань Німеччини, які здебільшого висвітлювали питання середньої освіти, у фахових журналах Франції більший акцент зроблено на вищій освіті. Варто виокремити шомісячник паризького Товариства вищої освіти *"Revue Internationale de l'Enseignement"* ("Міжнародний журнал освіти"), що виходив до 1940 р. Перший випуск із додатком "Дослідження Товариства вищої освіти за 1878—1880 рр." побачив світ у січні 1881 р. Користувачам ДНПБУ пропонується 13 номерів видання за 1912—1914 рр. Основний зміст журналу становлять статті, присвячені різноманітним аспектам історії середньої та вищої освіти Франції, Німеччини, США тощо.

У фондосховищі книгозбірні зберігається один примірник видання *"Revue Universitaire"* ("Університетський журнал") за 1902 р., до якого увійшли матеріали про навчання в жіночих ліцеях і коледжах Франції та Німеччини, розвиток середньої освіти у США та педагогічну взаємодію вчителів з батьками учнів.

Окрім європейських видань, у фонді є кілька педагогічних журналів США. Часопис *"Teachers College Record"* ("Записки Педагогічного коледжу") містить матеріали, що торкаються практичних проблем початкової та середньої освіти, професійної підготовки учителів. У фонді ДНПБУ зберігається лише один номер видання 1904 р., у публікаціях якого відображено проблеми розвитку навичок читання молодших школярів.

Питання жіночої освіти та жіночих коледжів, а також системи французької освіти порушено на сторінках нью-йоркського часопису "Educational Review" ("Педагогічний журнал") за 1906 р.

Особливе значення для педагогіки має її тісний зв'язок із психологією, без знань якої неможливий процес навчання та виховання учнів. У фонді бібліотеки зберігаються три примірники за 1908—1910 рр. одного з найвідоміших фахових видань Великої Британії — "The British Journal of Psychology" ("Британський журнал із психології"), що мав сприяти поширенню наукових психологічних досліджень та розвиткові співпраці між представниками різноманітних психологічних напрямів.

У XIX ст. наука збагатилася новим перспективним напрямом — експериментальною психологією. Значний внесок у її розвиток зробив французький учений А. Біне, котрий створив першу у Франції лабораторію експериментальної психології та став основоположником тестології. Завдяки його діяльності 1905 р. було засновано Вільне товариство вивчення дитини, під патронатом якого виходив "Bulletin de la Société libre pour l'étude psychologique de l'enfant" ("Бюлетень Вільного товариства вивчення дитини"). Видання містило низку матеріалів (експериментальні дані, практичні рекомендації) з впровадження здобутків психологічної науки в педагогічний процес. У бібліотеці можна ознайомитися з двома номерами бюлетеня за 1905 р.

Питанням педагогічної психології та експериментальної педагогіки присвячено видання "Zeitschrift für pädagogische Psychologie und experimentelle Pädagogik" ("Журнал педагогічної психології та експериментальної педагогіки"), яким опікувався німецький педагог, психолог, один із засновників експериментальної педагогіки Е. Мейман. На сторінках журналу вміщено результати досліджень психологічних особливостей розвитку дітей, їхніх естетичних уявлень та пам'яті, а також висвітлено досягнення психологів з проблем розвитку здібностей дітей.

Аналізуючи періодику іноземними мовами, варто звернути увагу на філософські видання, адже зв'язок педагогіки з філософією найбільш тривалий та результативний. Філософські ідеї продукували педагогічні концепції й теорії, визначали перспективу педагогічного пошуку, слугували його методологічною основою. Найпомітнішим філософським журналом у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є "Revue philosophique" ("Огляд філософії"), засновником та редактором якого був видатний французький психолог, педагог Т. Рібо.

Для всебічного наукового обґрунтування навчально-виховного процесу педагогіка використовує здобутки математики, історії, географії, літератури та інших наук. У фонді бібліотеки наявні журнали із цих дисциплін, а саме: математичні — "Journal de Mathématiques Élémentaires et Spéciales" ("Журнал початкової та спеціальної математики"), "Zeitschrift für mathematischen und Naturwissenschaftlichen Unterricht" ("Журнал для навчання математики та природничих наук"); історичні — "Revue des questions historiques" ("Огляд історичних питань"), географічні — "Geographische Zeitschrift" ("Географічний журнал"), "Le Tour du monde" ("Навколосвітня подорож"); літературознавчі — "Philologus. Zeitschrift für das klassische Altertum" ("Філолог. Журнал античності").

"Philologus. Zeitschrift für das klassische Altertum" — один із перших філологічних журналів, що мав висвітлювати результати досліджень духовної культури античності та її тривалого впливу на розвиток європейської цивілізації. Часопис засновано 1848 р., виходив двічі на рік у Берліні накладом 600 примірників. Автори статей широко досліджували проблеми грецької та латинської літератури, історії релігії, філософії та лінгвістики.

Вартий уваги французький тижневик, присвячений географічним подорожам і відкриттям — "Le Tour du monde" ("Навколосвітня подорож"). Видання заснував відомий французький журналіст Е. Чартон 1857 р. Часопис виходив до 1914 р. під егідою видавництва "La Librairie Hachette" та користувався неабиякою популярністю у читачів. На сторінках тижневика детально розповідалося майже про всі важливі експедиції кінця XIX — початку XX ст., починаючи від відкриття витоків Нілу на початку 1860-х рр. і до підкорення Південного полюса наприкінці 1911 р. Текст доповнено цікавими фото дослідницьких експедицій.

Вирізняючи політематичність фонду, зазначимо і про наявні в ньому журнали для дітей та молоді. Приміром, ілюстрований тижневик видавництва "La Librairie Hachette" — "Le Journal de la jeunesse" ("Журнал для молоді") — побачив світ 1880 р. і користувався значною популярністю впродовж 40 років. Його матеріали мали пізнавальний характер: друкувалися твори художньої літератури, котрі доповнювали політична, спортивна та наукова рубрики. У фонді зберігається і відоме дитяче американське видання "St. Nicholas" ("Святий Миколай"), започатковане в листопаді 1873 р. Журнал мав лише 48 сторінок, видавався накладом 40 тис. пр. та містив чудові ілюстрації відомого гравера У. Фена. 1899 р. розпочав роботу один із провідних відділів журналу — Ліга Святого Миколая, що мав девіз "Живи, щоб учитися, і навчайся, щоб жити". Щомісяця цей відділ проводив конкурси для юних читачів на найкращий вірш, історію, малюнок, фотографію, загадку. Переможці та учасники отримували почесні відзнаки та подарунки. Багато маленьких переможців конкурсів часопису надалі досягли визнання у літературі: Вільям Фолкнер, Френсіс Скотт Фіцджеральд, Една Сент-Вінсент Мілей. Видання проіснувало до 1943 р.

Висновки. Отже, педагогіка тісно пов'язана з психологією, філософією, історією, математикою, фізіологією та іншими науками. Зміцнюючи та вдосконалюючи ці зв'язки, педагогіка запозичує й інтерпретує відповідно до предмета свого дослідження ідеї майже всіх наук, які допомагають глибше проникати в сутність виховання, розробляти його теоретичні основи. Тому універсальність зібраних у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського періодичних видань іноземними мовами XIX — початку XX ст. допоможе у здійсненні педагогічних досліджень. Враховуючи наукову значущість фонду іноземної періодики, пріоритетним напрямом роботи бібліотеки має стати діяльність, спрямована на вивчення, розкриття та збереження цієї колекції, що забезпечить вільний доступ до неї широкому загалу користувачів та впровадження ресурсу до наукового обігу.

Список використаної літератури

1. Зелінська Н. В. "Традиційна" періодика у системі сучасної наукової комунікації: тенденції та перспективи / Н. В. Зелінська // Наука України у світовому інформаційному просторі. — Київ: Академперіодика, 2011. — Вип. 5. — С. 20—27.
2. Ковальчук Г. І. Теорія та практика книжкового пам'яткознавства XX століття: дис. ... д-ра іст. наук / Галина Іванівна Ковальчук; НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2005. — 485 с.
3. Кравченко С. І. Періодичні видання Польщі 20—30-х років XX століття у світлі суспільно-культурних процесів міжвоєнної доби: літературна комунікація, польсько-український діалог: монографія / Світлана Іванівна Кравченко; М-во освіти і науки України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. — 506, [13] с.
4. Мацубора Н. Г. Книжне наследие в ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского: пути сохранения, популяризация и использования / Мацубора Н. Г. // Вестник БАЕ. — 2013. — № 4. — С. 76—78.

5. Мацібора Н. Г. Сучасний стан і напрями роботи з рідкісними виданнями у фондах освітянських бібліотек України / Н. Г. Мацібора // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : зб. наук пр. / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. — Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. — Вип. 4 : Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, перспективи створення та забезпечення доступу. — С. 110—119.
6. Муха Л. В. Колекційні фонди Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського як об'єкт національного надбання: проблема збереженості та перспективи її вирішення / Л. В. Муха // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2008. — № 1. — С. 39—42.
7. Ціборовська-Римарович І. О. Книжковий фонд відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерельна база історичних досліджень / І. О. Ціборовська-Римарович // Рукописна та книжкова спадщина України: археограф. дослідж. унікальних арх. та бібл. фондів. — Київ, 2007. — Вип. 12. — С. 52—69.

В статье исследованы и введены в научный оборот редкие периодические издания на иностранных языках XIX — начала XX в., которые хранятся в фонде Государственной научно-педагогической библиотеки Украины им. В. А. Сухомлинского и входят в коллекцию "Издания XVII — начала XX в. на иностранных языках". Отражена тематика указанных документов, определены направления работы по обеспечению доступа к ресурсу.

The article examines and adds to scientific stream rare periodical publications in foreign languages dated 19th — beginning of 20th centuries, which are stored in the assets of the Ukrainian National scientific and pedagogic library named after Vasyl Sukhomlynsky and included in the collection "Publications in foreign languages of 17th — beginning of 20th centuries". It enlightens subjects of the mentioned publications and determines directions of works in providing access to the resource.

Надійшла до редакції 11 лютого 2016 року

УДК 050.487+070.487(477)"191"

Наталія Зикун,
кандидат філологічних наук,
доцент Національного університету ДПС України

Композиційно-оформлювальні особливості українського сатиричного видання початку XX століття

Досліджено композиційно-оформлювальні особливості українського сатиричного видання початку XX ст., що зумовили особливий характер контенту і впливу на аудиторію, визначили роль сатиричного видання як публіцистичного фактору активізації й розгортання українського національно-визвольного руху. Проаналізовано постійні елементи оформлення титульної сторінки; систему псевдорубрик, або псевдожанрових рубрик; збалансоване поєднання зображальних і вербальних публікацій; специфіку позначення інформації про авторів і редакційний колектив тощо.

Ключові слова: сатиричне видання, сатиричний журнал, сатирична газета, ілюстрований додаток до газети, титульна сторінка, рубрика.

Постановка проблеми. Кінець XIX — поч. XX ст. позначені формуванням передумов для урізноманітнення видів і типів друкованих періодичних видань, що стало свідченням зростання громадської й політичної активності населення, зародження національно-визвольних рухів. У той період формувався читач — пересічний громадянин, який потребував оперативної, об'єктивної інформації про перебіг суспільних подій, яка водночас повинна була мати особливу форму подачі — яскраву, емоційну, гостру, влучну. Це зумовило й композиційно-оформлювальні особливості українських сатиричних журналів початку XX ст. як одного із найпоширеніших типів друкованих видань, адресованих широкій аудиторії.

Аналіз останніх досліджень. Попри увагу науковців до української сатиричної друкованої періодики (П. Федоршин, Л. Сніцарчук, В. Стадник, А. Волобуєва, А. Капелюшний та інші), композиційно-оформлювальний аспект не знайшов відображення у науковому дискурсі. Хоча вчені разом з іншими типологічними ознаками відзначають також важливість структурних і графічних елементів [1, с. 7]. Вважаємо, що композиційні, шрифтові, ілюстративні параметри, характеристики за розміром і кольором особливо важливі для гумористично-сатиричних видань і можуть розглядатися як типоформувальна ознака, що є однією з підстав

для чіткого розмежування газетного й журнального видання, яке у досліджуваній період ще не завершилося.

Метою статті є вивчення композиційно-оформлювальних типологічних особливостей українського сатиричного видання, які зумовили особливий характер контенту і, відповідно, — впливу на аудиторію, визначили роль сатиричного видання як публіцистичного фактору активізації й розгортання українського національно-визвольного руху.

Виклад основного матеріалу. Сатиричну українську публіцистику початку XX ст. представлено сатиричним журналом, сатиричним листком, сатиричною газетою, ілюстрованими додатками до газети, серед яких домінували журнали.

У науковому дискурсі простежуємо неоднозначність тлумачення терміна "сатиричний журнал". Історик В. Жуков, не розмежовуючи сатиричні й гумористичні часописи, розуміє під ними збірники, альманахи, журнали, газети, листівки та інші продовжувані офіційні й неофіційні видання сатиричного характеру з різною періодичністю, яка часто не витримувалася, надруковані типографським способом, гектографовані чи рукописні [5, с. 146—147]. Сатиричний журнал дослідник розглядав "як сукупність літературних і зображально-графічних творів, представлених широким спектром жанрів, які відображають події суспільно-політичного життя, опосередковуючи їх у художніх